

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що прогнозування відіграє важливу роль в адміністративно-правовому забезпеченні протидії організованій злочинності. Довгострокові прогнози з протидії організованій злочинності можуть використовуватися під час вироблення стратегії соціально-економічного розвитку як країни, так і окремих її регіонів. Адже саме прогнозування дає уявлення про масштаби збитків від організованої злочинності, що зазнає держава і суспільство щороку. Розміри цих збитків обов'язково потрібно враховувати під час розробки програм і планів фінансового забезпечення протидії організованій злочинності.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія : у 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5 : П-С. 2003. 736 с.
2. Інструкція з організації планування в системі Національної поліції України : затв. наказом НП України № 202 від 24.12.2015 р.
3. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монографія. Харьков : Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.
4. Иванов Ю.Ф., Джужа О.М. Криминологія: навчальний посібник. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/full/153/11/> (дата звернення: 29.03.2020).
5. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю.Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.
6. Положення про Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю: затв. Указом Президента України від 26 лютого 2007 року № 144/2007.
7. Про внесення змін до Положення про Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю: затв. Указом Президента України від 11 травня 2012 року № 309/2012.

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.28>

ДРОЗД О.Ю.

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Актуальність теми статті підтверджується тим, що функціонування державного бюро розслідувань повинно здійснюватися на основі та в суворій відповідності до певних принципів, тобто об'єктивно зумовлених нормативних положень, які закріплені в законі у вигляді керівних правил та норм поведінки, дотримання яких забезпечує правомірність діяльності Державного бюро розслідувань та узгодженість дій усіх його структурних підрозділів. Метою наукової статті є визначення сутності та змісту категорії «принципи», формулювання на цій основі дефініції такого поняття, як «принципи функціонування Державного бюро розслідувань», а також здійснення класифікації законодавчо закріплених принципів діяльності Державного бюро розслідувань за різноманітними критеріями. Досліджується етимологічне значення терміну «принципи», а також його розуміння теорією логічного аналізу та філософією. З'ясовується специфіка принципів організації та діяльності Державного бюро розслідувань, і на основі проведеного дослідження визначаються і характеризуються такі основні їх ознаки, як об'єктивна зумовленість, нормативна визначеність, загальнообов'язковість, імперативний характер, універсальний характер, забезпеченість реалізації силою державного примусу, са-

---

© ДРОЗД О.Ю. – доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу докторантури та ад'юнктури (Національна академія внутрішніх справ)

мостійність, системність. Аналізується законодавчо закріплена система принципів організації та діяльності Державного бюро розслідувань, а також визначаються основні закономірності її побудови. Обґрунтовується класифікація принципів організації та діяльності Державного бюро розслідувань за такими критеріями, як рівень правового узагальнення, спрямованість та форма правового закріплення. Зроблено висновок, що принципи організації та діяльності Державного бюро розслідувань необхідно визначати як систему прямо чи опосередковано закріплених у Законі та інших нормативно-правових актах об'єктивно зумовлених, науково-обґрунтованих, універсальних, загальнообов'язкових засад, керівних ідей, незаперечних вимог, відправних положень, що виражають найважливіші засади правового регулювання організації та діяльності Державного бюро розслідувань, забезпечують повноту та ефективність виконання покладених на нього завдань і функцій, а також визначають основні закономірності його розвитку та вдосконалення.

Ключові слова: *Державне бюро розслідувань, загальнообов'язковість, засади, імперативність, незаперечність, нормативна визначеність, об'єктивна зумовленість, принципи, пряма дія, самостійність, системність, універсальність.*

The relevance of the topic is confirmed by the fact that a regular office operates, revealing at the level and in strict terms, opportunities to certain principles, may be mandatory use of clothing, which are clearly defined in the laws on rules and regulations the playfulness and consistency of its really productive divisions. The methodology of scientific work is the most modern and changed category of "principles", formulating on this basis the definition of such a concept as "principles of the state budget", as well as classifying the classification of laws that clearly define state policy, disclosing for different criteria. The etymological meaning of the term "principles" is investigated, as well as its theory of logical theory and philosophy. The specialization of the principles of organization and activity of the State Bureau is revealed and is conducted by the conducted research, and they are defined by their basic signs, as the person of footwear, the present reliability, obligatory, important character, universal character, reliability existing, and coercion, reliability, system. The legally established system of principles of activity and activity of the State Bureau of Enlargement is analyzed, and also the basic laws of its creation are revealed. The classification of the principles of activity and activity of the State Bureau is disclosed according to such criteria as the level of legal generalization, confirmed and the form of legal consolidation. Intelligence has been made, which in principle organizes and works. The State Bureau has dismantled, made the system directly and supported the enshrined in laws and other state and legal and current, which are shoe, science-based, universal, universally binding principles, guidance, indisputable issues Half, which is the highest principle of legal regulation of the organization and activities of the State Bureau, is divorced, and requires effective control over the results of work remaining in the service, and there is a basic reliability of development and improvement.

Key words: *State Bureau of Investigation, universality, principles, imperative, indisputable, normative certainty, objective conditionality, principles, direct action, independence, system, universality.*

Постановка проблеми. Функціонування державного бюро розслідувань (далі – ДБР), як і будь-якого іншого державного правоохоронного органу, здійснюється на основі та в суворій відповідності до певних принципів, тобто об'єктивно зумовлених нормативних положень, які закріплені в законі у вигляді керівних правил та норм поведінки, додержання яких забезпечує правомірність діяльності ДБР та узгодженість дій усіх його структурних підрозділів. Недотримання або ж порушення законодавчо встановлених принципів має своїм наслідком досягнення зовсім не тих результатів, які були визначені як основна мета діяльності ДБР, а отже, ставить під сумнів доцільність його функціонування загалом.

У юридичній літературі вчення про принципи традиційно займає одне із основоположних місць і є обов'язковим елементом характеристики адміністративно-правового статусу будь-якого суб'єкта права. Однак, як справедливо зауважують деякі науковці, незважаючи на таку популярність, у дослідженні принципів «все ще залишається багато невивчених аспектів» [1, с. 62]. Дійсно, сьогодні в науковій літературі й досі не вироблено єдиного підходу до визначення дефініції

такого поняття, як «принципи»; обґрунтовано величезну кількість підходів до класифікації та систематизації принципів за різноманітними категоріями; висловлено різні погляди на характер правової природи взаємозв'язку принципів і мети діяльності тощо.

Таку ситуацію можна пояснити, з одного боку, складністю та багатогранністю такої категорії, як принципи, яка уже сама по собі може бути об'єктом відразу кількох окремих наукових досліджень з різних галузей знань. А з іншого боку, її дослідженням у рамках аналізу правового статусу різноманітних суб'єктів права, де їй надається дещо відмінна характеристика, що відображає суб'єктивні погляди дослідника на ті чи інші питання.

Враховуючи викладене вище, **основною метою наукової статті є** визначення сутності та змісту категорії «принципи», формулювання на цій основі дефініції такого поняття, як «принципи функціонування ДБР», а також здійснення класифікації законодавчо закріплених принципів діяльності ДБР за різноманітними критеріями.

Виклад основного матеріалу. З етимологічного погляду термін «принцип» (від лат. *principium* – основа) означає «основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості» [2, с. 1061]. Теорія логічного аналізу використовує цю категорію для позначення «центрального поняття, основи системи, що являє собою узагальнення й поширення певного положення на всі явища тієї сфери, з якої його було абстраговано» [3, с. 382], а філософія – для позначення «початку, керівної ідеї або основного правила поведінки» [4, с. 525]. Синонімом до цього слова є слово «засада», під якою найбільш часто розуміють «основу чогось; те головне, на чому ґрунтується щось; вихідне, головне положення» [5].

Якщо взяти за основу наведені вище загальнотеоретичні тлумачення, то з упевненістю можна стверджувати, що принципи організації та функціонування ДБР є найбільш ґрунтовними, фундаментальними ідеями, які лежать в основі функціонування ДБР. Вони мають постійний характер і не залежать від зміни зовнішніх обставин. Крім того, вони характеризуються універсальністю та вищою імперативністю; мають загальний характер і визначають зміст та спрямованість нормотворчої і правозастосовної діяльності ДБР загалом та окремих його працівників зокрема. Принципи одночасно виступають і як засіб забезпечення ефективності діяльності ДБР, і як мірило оцінки основних результатів його роботи.

Як бачимо, принципи організації та діяльності ДБР – це досить складна і специфічна правова категорія. А тому для кращого розуміння її сутності необхідно визначити **основні ознаки**, що її характеризують.

Найпершою і, мабуть, однією з основних ознак принципів організації та діяльності ДБР, як і будь-яких інших принципів права, є їх *об'єктивна зумовленість* (принципи права – це категорія об'єктивна; вони закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя [6, с. 186]). Як свідчить проведений нами аналіз змісту ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», закріплена в ній система принципів організації та діяльності ДБР враховує не лише специфічний правовий статус ДБР та особливий характер покладених на нього повноважень, але також й об'єктивні закономірності розвитку правовідносин на сучасному етапі державотворення. Зокрема, в ній знайшли своє відображення і вимоги міжнародних інституцій щодо необхідності створення незалежного, неупередженого правоохоронного органу, покликаного виявляти та розслідувати злочини високопосадовців; і очікування громадськості щодо необхідності посилення заходів протидії корупції та злочинності у вищих ешелонах влади; і загальновізані міжнародні стандарти захисту прав і свобод людини та громадянина; і специфічний характер економічних, політичних, ідеологічних процесів, які відбуваються на сучасному етапі розвитку нашої держави тощо. Принципи організації та діяльності ДБР ураховують всі ці об'єктивні закономірності, імплементуючи їх у відповідні правові норми.

Наступною ознакою принципів організації та діяльності ДБР є їх *нормативна визначеність*. У найбільш загальному значенні сутність цієї ознаки зводиться до того, що принципи завжди є відображенням волі законодавця, яка знаходить своє текстуальне закріплення в нормах права, зокрема у Законі України «Про Державне бюро розслідувань» (далі – Закон), у якому принципам організації та діяльності ДБР відведено окрему статтю. Йдеться про ст. 3 Закону, в назві якої, до речі, згадується не про «принципи», а про основні «засади» організації та діяльності ДБР (як ми уже зазначали вище, вказані поняття є синонімами). Водночас варто наголосити, що правове закріплення принципів організації та діяльності ДБР не обмежується лише ст. 3 Закону. Такі принципи «випливають» зі змісту й інших правових норм, деталізуються та уточнюються в них, «пронизуючи» практично весь Закон і формуючи тим самим його «фундамент», «несучу конструкцію».

У тісному взаємозв'язку із попередньою ознакою перебуває така ознака принципів організації та діяльності ДБР, як їх *загальнообов'язковість*. Оскільки, як ми зазначили вище, всі принципи знаходять своє закріплення в нормах закону, їх виконання має загальнообов'язковий характер. Будь-які відступи від вимог таких принципів не допускаються, навіть у порядку винятків. Основне практичне значення вказаної ознаки полягає у тому, що під час внесення змін до Закону, а також під час розробки та ухвалення підзаконних нормативно-правових актів на виконання його окремих положень в обов'язковому порядку проводиться їх перевірка на предмет відповідності основним принципам організації та діяльності ДБР. Нові норми права, які не пройшли такої перевірки, не можуть бути ухвалені. З ознаки загальнообов'язковості принципів організації та діяльності ДБР випливають такі їх ознаки, як *незаперечність та пряма дія*.

Ще однією ознакою принципів організації та діяльності ДБР, яка пов'язана з їх нормативною визначеністю та загальнообов'язковістю, є їх *імперативний характер*. Будучи «найвищим» узагальненням права, принципи, відповідно, мають вищу силу по відношенню до будь-яких інших правових норм. Саме принципи встановлюють основні напрями та перспективи подальшого розвитку правового забезпечення організації та діяльності ДБР; саме вони зумовлюють його розвиток та удосконалення; саме вони породжують виникнення та безпосередній розвиток нормативно-правових актів у зазначеній сфері.

Наступною ознакою принципів організації та діяльності ДБР є їх *універсальний характер*. Сутність цієї ознаки зводиться до того, що принципи завжди закріплюються у вигляді «загальної формули», що в найбільш концентрованому вигляді визначає основні напрями правового регулювання. Така уніфікація дозволяє використовувати принципи за будь-яких умов й для вирішення цілої низки однорідних завдань. Водночас варто зауважити, що абсолютно всі уніфіковані трактування, які іменуються «основними засадами організації та діяльності ДБР» і закріплені в ст. 3 Закону, в обов'язковому порядку знаходять свою деталізацію та конкретизацію в цілій низці законодавчих положень, а також пронизують зміст інших нормативно-правових актів. Будучи універсальними регуляторами, принципи організації та діяльності ДБР визначають основи, вихідні засади правового регулювання, його мету, основні завдання, межі, форми, методи тощо, тим самим забезпечуючи однаманітність правозастовчої діяльності працівників ДБР.

Ще однією ознакою принципів організації та діяльності ДБР є *забезпеченість їх реалізації силою державного примусу*. Як відомо, загальнообов'язковий характер будь-якої правової норми досягається шляхом встановлення чіткого механізму її реалізації. Принципи в цьому разі не є винятком, оскільки Закон не лише деталізує та конкретизує кожен принцип організації та діяльності ДБР, а й визначає механізм їх безпосередньої реалізації, цільне місце в якому відводиться заходам державного примусу.

Важливою ознакою принципів організації та діяльності ДБР є їх *самостійність*. Сутність цієї ознаки зводиться до того, що принципи «не лише визначають зміст конкретних правових норм, а й, будучи їх складниками, безпосередньо регулюють суспільні відносини» [7, с. 43]. Разом з тим варто наголосити, що самостійність принципів організації та діяльності ДБР не є абсолютною. Її відносний характер зумовлений існуванням ще однієї важливої ознаки принципів – їх *системним характером*. Будучи взаємопов'язаними та взаємозумовленими, принципи організації та діяльності ДБР не можуть існувати ізольовано. Вони постійно взаємодіють між собою, розвивають і доповнюють один одного. Саме тому порушення, невиконання чи зміна одного принципу обов'язково позначається на змісті інших принципів і на ефективності функціонування ДБР загалом. У своїй сукупності всі принципи організації та діяльності ДБР утворюють цілісну гармонійну систему, в основі якої лежить спільна мета – забезпечення належного та ефективного виконання покладених на нього повноважень. Досягнення зазначеної мети є можливим лише за умови побудови стрункої системи принципів, а також налагодження їх узгодженого функціонування.

Зважаючи на таке важливе значення ознаки системності, нижче пропонуємо більш детально зупинитись на її дослідженні, зокрема, проаналізувати *систему принципів організації та діяльності ДБР*, а також визначити основні закономірності її побудови.

Як ми уже зазначили вище, всі принципи функціонування ДБР тісно пов'язані між собою і у своїй сукупності складають струнку гносеологічну систему. Ця система знайшла своє офіційне закріплення в ст. 3 Закону і включає в себе такі основні засади організації та діяльності ДБР: 1) верховенство права; 2) законність; 3) справедливість; 4) неупередженість; 5) незалежність і персональна відповідальність кожного працівника ДБР; 6) відкритість та прозорість діяльності ДБР для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітність і підконтрольність визначеним законом державним органам; 7) політична нейтральність і позапартійність; 8) єдиноначальність у реалізації повноважень ДБР [8].

З аналізу наведеного переліку видно, що всі принципи організації та діяльності ДБР законодавець подає узагальнено, єдиним списком, без будь-якої деталізації та систематизації. Відразу ж зауважимо, що такий підхід до нормативно-правового закріплення основних засад діяльності державного органу сьогодні є найбільш поширеним і цілком прийнятним. Річ у тім, що за своєю сутністю принципи є досить абстрактними категоріями, а тому деякі з них не мають належної «зовнішньої оболонки» (відповідного законодавчого закріплення). Крім того, принципи мають досить специфічне змістове наповнення, яке дозволяє їм перебувати відразу на кількох рівнях правового узагальнення. Ці, а також інші специфічні властивості принципів права не дозволяють законодавчо закріпити їх вичерпний перелік та струнку систему, а також «вмістити» їх усі в рамки одного Закону. Відтак це питання цілком обґрунтовано віднесено до категорії загальнотеоретичних й розробляється винятково в рамках відповідних наукових досліджень.

Проаналізувавши численні наукові джерела, узагальнивши зміст нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ДБР, а також безпосередньо ознайомившись із результатами роботи цього правоохоронного органу, ми дійшли висновку, що найбільш ефективним та результативним способом висвітлення такого складного питання, як систем принципів організації та діяльності ДБР, є здійснення їх **класифікації**. Такий підхід, з одного боку, дозволяє встановити та проаналізувати внутрішньосистемні зв'язки, які існують між окремими принципами, а з іншого боку, охопити їх максимальну кількість (у тому числі ті, що не знайшли свого безпосереднього закріплення в ст. 3 Закону). Водночас вимушені констатувати, що в сучасній юридичній літературі можна зустріти найрізноманітніші наукові підходи до визначення критеріїв класифікації принципів права, що зумовлено їх надзвичайною різноманітністю та широкою сферою застосування. Звісно, в рамках однієї наукової статті об'єктивно неможливо проаналізувати всі обґрунтовані класифікації, а тому нижче ми пропонуємо зупинитись лише на тих класифікаціях, які можуть бути використані під час дослідження принципів організації та діяльності ДБР.

Традиційно усі правові принципи поділяються *залежно від рівня їх правового узагальнення*. Принципи організації та діяльності ДБР також можна диференціювати за цим критерієм на дві великі групи: 1) загальносоціальні (відображають систему цінностей, характерних для усього суспільства; володіють вищим ступенем абстракції і зазвичай не конкретизуються в законодавстві); 2) спеціально-юридичні (визначають специфіку правового регулювання суспільних відносин). У рамках другої групи можна виділити кілька самостійних підгруп: загальноправові (визначають загальні засади функціонування основних елементів механізму держави), міжгалузеві (характеризують організацію та діяльність правоохоронних органів) та галузеві (визначають особливості діяльності ДБР). Серед загальносоціальних принципів організації та діяльності ДБР варто згадати принцип гуманізму, соціальної справедливості, толерантності; серед загальноправових принципів – принцип законності, верховенства права, справедливості; серед міжгалузевих – принцип неупередженості, незалежності, відкритості, прозорості, політичної нейтральності, позапартійності; серед галузевих – принцип персональної відповідальності кожного працівника ДБР, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам, єдиноначальності у реалізації повноважень ДБР, процесуальної самостійності слідчого органу ДБР тощо.

Також усі принципи організації та діяльності ДБР можна диференціювати на окремі групи *залежно від їх спрямованості*. Зокрема, за цим критерієм ми пропонуємо розрізнити три самостійні групи принципів: інституційні (визначають найбільш загальні засади функціонування ДБР, його місце в механізмі держави взагалі та в системі правоохоронних органів зокрема, а також його мету, цільову спрямованість, завдання, функції тощо), організаційні (визначають організаційні засади функціонування ДБР, його систему та внутрішню організаційну структуру) та функціональні (визначають загальні засади реалізації ДБР покладених на нього повноважень). Серед інституційних принципів організації та діяльності ДБР варто згадати принцип законності, демократизму, верховенства права; серед організаційних принципів – принцип незалежності, системності, територіальності, спеціалізації; серед функціональних – принцип відкритості, прозорості, справедливості, неупередженості, підзвітності, підконтрольності, політичної нейтральності, позапартійності, єдиноначальності тощо.

Ще одним критерієм, за яким можливо провести класифікацію принципів організації та діяльності ДБР, є *форма їх правового закріплення*. Зокрема, за цим критерієм ми пропонуємо розрізнити дві великі групи принципів: 1) принципи, які не мають прямого закріплення в нормативно-правових актах, однак безпосередньо впливають з їх змісту (наприклад, принцип гуманізму, соціальної рівності, об'єктивності тощо); 2) принципи, які безпосередньо зафіксовані в тексті нормативно-правових актів, тобто мають належне юридичне оформлення. Своєю чергою

в рамках другої групи можна додатково диференціювати кілька самостійних підгруп: принципи, які закріплені в Конституції України (законності, верховенства права); принципи, які закріплені в Законі (в ч. 1 ст. 3 Закону); принципи, які закріплені в інших національних нормативно-правових актах (наприклад, в Законі України «Про державну службу», КПК, ККУ, КУпАП та інших); принципи, які закріплені в міжнародних документах, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

Обмежений обсяг цієї наукової статті дозволив нам проаналізувати лише базові критерії диференціації принципів організації та діяльності ДБР. Однак навіть їх достатньо для того, щоб зробити висновок про надзвичайну розгалуженість та складноорганізованість системи таких принципів, а також їх особливе місце в механізмі правового регулювання функціонування ДБР. Всі принципи організації та діяльності ДБР взаємопов'язані і взаємозумовлені, впливають один на одного і доповнюють один одного. Крім того, принципи – це динамічне явище. При цьому з розвитком суспільних відносин змінюється не лише їх зміст, але також і їх кількість. Саме тому будь-яка науково обґрунтована система принципів організації та діяльності ДБР завжди матиме відносний характер.

Висновок. З'ясувавши етимологічне походження, визначивши основні ознаки принципів організації та діяльності ДБР, а також проаналізувавши їх систему та здійснивши класифікацію, ми можемо сформулювати їх авторську дефініцію, яка в найбільш узагальненому вигляді відображає всі зроблені нами вище висновки та узагальнення. Отже, принципи організації та діяльності ДБР необхідно визначати як систему прямо чи опосередковано закріплених в Законі та інших нормативно-правових актах об'єктивно зумовлених, науково-обґрунтованих, універсальних, загальнообов'язкових засад, керівних ідей, незаперечних вимог, відправних положень, що виражають найважливіші засади правового регулювання організації та діяльності ДБР, забезпечують повноту та ефективність виконання покладених на нього завдань і функцій, а також визначають основні закономірності його розвитку та вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Шоріна Є.В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР. Москва, 1981.
2. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров ; редкол. : А.А. Гусев и др. Изд. 4-е. Москва : Советская энциклопедия, 1987. 1600 с.
3. Философский словарь. / Под ред. И.Т. Фролова. Москва : Политиздат, 1986.
4. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ : Гол. ред. укр. рад. енцикл., 1986. 797 с.
5. Новий тлумачний словник української мови. Київ : Аконтіт, 2003. Т. 1. 926 с.;
6. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. Москва : Юрайт-М, 2002. 432 с.
7. Конституційне право України. / За ред. проф. В.В. Погорілка. Київ : Наукова думка, 1999. 734 с.
8. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.